УДК.316.74:2

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕЛІГІЙНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Пташник-Середюк Олександра Іванівна – провідний фахівець відділу навчально-наукової літератури редакційно-видавничого центру Національна академія внутрішніх справ м. Київ

У статті аналізуються особливості релігійної ідентифікації сучасної студентської молоді. На основі результатів соціологічного дослідження визначено регіональну специфіку релігійної ідентифікації студентства Прикарпатського регіону, а саме: високий рівень релігійності, належність переважно до греко-католицького віросповідного напрямку, високий рівень участі в релігійних практиках, активна участь у роботі різноманітних релігійних організацій, сприйняття релігії як важливого регулятора повсякденної поведінки тощо. Зазначається, що релігійність студентства Прикарпаття носить яскраво виражений конфесійний характер, а релігійні практики є невідємною частиною повсякденних практик студентської молоді, значущою складовою їхньої життєдіяльності.

Ключові слова: релігія, релігійна ідентифікація, релігійні практики, самоідентифікація, студентська молодь.

В статье анализируются особенности религиозной идентификации современной студенческой молодежи. На основе результатов социологического исследования определена региональная специфика религиозной идентификации студенчества Прикарпатья, а именно: высокий уровень религиозности, принадлежность преимущественно к греко-католическому вероисповедальному направлению, высокий уровень участия в религиозных практиках, активное участие в работе различных религиозных организаций, восприятие религии как важного регулятора повседневного поведения и т.д.. Омечается, что религиозность студенчества Прикарпатья носит ярко выраженный конфессиональный характер, а религиозные практики являются неотъемлемой частью повседневных практик студенческой молодежи, значимой составляющей их жизнедеятельности.

Ключевые слова: религия, религиозная идентификация, религиозные практики, самоидентификация, студенческая молодежь.

The paper analyzes characteristics of religious identification of modern students. Based on the results of sociological survey, regional specific of religious identification of students of Carpathian region is identified. More exactly the reveled features are related to high level of religiosity, belonging mostly to the Greek-Catholic religious confessions, high level of participation in religious practices, active participation in the work of various religious organizations, perception of religion as an important regulator of everyday behavior. The author notes that religiosity of students of Carpathian region has a pronounced confessional character; religious practices are closely related to everyday practices and are common and necessary part of students' life. Students of western regions of the country differ from other highest in terms of visiting worship and church gatherings. It is determined that young people who are members of religious organizations other than visiting religious worship or assembly, are often involved in religious activities outside that aims primarily to help the disadvantaged sections of society who are in social care institutions (nursing homes, centers for singles homes for children with physical and mental disabilities and others).It is also noted that one of important factors that determines the features of formation of religious consciousness of Carpathian students, is family education. Basing on comparative analysis of regional differences of religious identification of students youth Ukraine, typological portrait of a Carpathian student-believer is drawn. It is noted that regional characteristics of religious life are largely related to the historical past of a region, ethnic composition of its population, established traditions, including family, way of management, and general cultural and educational level of the population, political processes, and intergovernmental relations.

Keywords: religion, religious identity, religious practices, identity.

В умовах сучасного українського суспільства все більшої значущості набуває релігія. Сьогодні світогляд значної кількості громадян пов'язаний з релігійним феноменом, поширеність якого зумовлюється,

© Пташник-Сердюк О.І., 2014

в тому числі, кризовими явищами у всіх сферах життєдіяльності соціуму. Значна частина українських громадян звертається до релігії через життєві труднощі, психологічний дискомфорт, викликаний як особистими причинами, так і перманентною суспільною кризою. За цих обставин церква залишається одним із небагатьох соціальних інститутів, яким довіряють пересічні громадяни, а релігія виступає чи не головним інтеграційним фактором духовного життя суспільства, важливим чинником адаптації людини до кризових умов. Зважаючи на це, вивчення стану релігійності та релігійної ідентифікації особистості є своєрідним ключем до розуміння не тільки впливу релігійних феноменів на соціум, але й пізнання самих суспільних процесів. Вивчаючи зазначені феномени, можна, наприклад, прослідкувати, як впливає релігійність на соціальну поведінку людей, на стабільність, солідарність, збереження цілісності суспільства.

Як стверджує М. Пірен, релігія завжди була духовно-моральною опорою суспільства, за допомогою якої передавалися через покоління відповідні принципи, традиції, обряди, в тому числі національні. Вона й по сьогодні продовжує давати відповіді на одвічні запитання про численні таємниці буття людини. При цьому, на думку дослідниці, релігія відповідає на ці запитання так, як цього не може зробити жодна світська інституція.

Досить вагоме місце в сучасній релігієзнавчій науці та гуманітарному знанні в цілому займає регіональний аспект дослідження релігійності населення. Підкреслимо, що до питань регіональної специфіки України звертаються такі вітчизняні дослідники, як А. Колодій, І. Кононов, О. Маланчук, О. Майборода, С. Макеєв, О. Уткін, Н. Черниш та ін.. Відмінності у релігійному просторі залежно від регіону країни у своїх дослідженнях аналізують Н. Кочан, О. Любіцева, М. Паращевін.

Регіональні особливості релігійного життя значною мірою зумовлені історичним минулим того чи іншого краю, національно-етнічним складом його населення, усталеними традиціями, зокрема сімейними, способом господарювання, загальним культурно-освітнім рівнем населення, політичними процесами, міждержавними відносинами тощо. Регіональна специфіка одержує своє відображення й у нерівномірності розміщення релігійних організацій на території України. Так, три галичанські області мають лише на сотню їх менше, ніж разом взяті шість областей Східної і Південної України (Сумська, Харківська, Донецька, Луганська, Запорізька та Дніпропетровська), хоча кількість населення цих регіонів у 5 разів перевищує кількість мешканців Галичини.

Метою цієї статті є визначення регіональних особливостей релігійної ідентифікації студентської молоді Прикарпаття.

Обираючи в якості об'єкта свого дослідження студентство саме цього регіону, ми виходили з того, що, як слушно зазначає український вчений Балух В. О. [1], західні області України є дуже специфічним регіоном: навіть тривале перебування прикарпатських земель під владою іноземців (литовців, поляків, чехів, угорців, росіян) не завадило їм залишитися оплотом і центром українського духу, українського менталітету, української мови, культури і активної діяльності національно зорієнтованих церков. Поліетнічність цього регіону сприяла розмаїтості його конфесійної мапи. Західні області України і по сьогодні є одним із провідних релігійних центрів нашої держави. Підтвердженням цього є той факт, що середній показник щільності релігійних громад (на 10 тисяч дорослого населення) по Україні становив у 2010 році 9 громад, тоді як на заході країни він складав 15,9 [5, с. 27].

Отже, у фокусі нашої уваги в межах цієї статті є специфічні регіональні особливості релігійної ідентифікації студентської молоді Прикарпатського регіону. Емпіричною базою нашого аналізу є результати трьох соціологічних досліджень: двох авторських досліджень (кількісного та якісного) релігійної ідентифікації студентської молоді вишів Прикарпаття та міжнародного дослідження «Проблеми формування громадянської ідентичності української молоді: роль освіти як чинника консолідації суспільства», проведеного кафедрою соціології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (науковий керівник цього проекту – проф. Сокурянська Л. Г.). В межах нашого власного кількісного дослідження, яке було здійснено у 2007-2010 рр., було опитано 750 студентів гуманітарних, природничих, технічних та економічних спеціальностей. Вибірка була представницькою, відображала структуру студентської молоді денної форми навчання Івано-Франківської області у віці від 17 до 28 років.

Дослідження соціологів Харківського університету було здійснено у 2009-2011 рр. серед студентів трьох пострадянських країн – України, Росії та Білорусії. У контексті цієї статті ми звертаємось лише до українського масиву даних. Підкреслимо, що за репрезентативною вибіркою в межах зазначеного дослідження було опитано 3058 студентів 32 українських вишів, серед яких 4 представляли західний регіон, в тому числі Прикарпаття.

Окрім того, в межах цієї публікації ми спираємось на матеріали авторського якісного дослідження, здійсненого серед студентів юридичних спеціальностей (90 осіб). Методом збору інформації було есе «Як я прийшов(ла) до розуміння релігійної віри».

Аналізуючи регіональні особливості релігійної ідентифікації студентства Прикарпатських вишів, ми перш за все звернулися до даних щодо чисельності віруючих у досліджуваній нами групі. За результатами нашого авторського (кількісного) дослідження, віруючими вважають себе 95 % опитаних нами студентів. У цьому контексті підкреслили, що за результатами дослідження харківських соціологів більше всього студентів, які ідентифікують себе як віруючу людину, саме у Західному регіоні – більше 84 % (для порівняння: на Сході таких студентів 57 %, на Півдні – близько 58 %, у Центрі – близько 63 %). Отже, надзвичайно високий рівень релігійності є специфічною особливістю студентства Прикарпаття, як і всіх інших мешканців цього регіону.

Специфічною для українського контексту є конфесійна приналежність жителів Прикарпаття, в тому числі студентської молоді. При цьому зазначимо, що важливим чинником ідентифікації людини з певною конфесією є її етнічна приналежність. Як свідчать статистичні дані, на території Івано-Франківської області більше 90 % населення є українці, для яких є притаманною приналежність до традиційних для цього регіону християнських церков: Української греко-католицької церкви (УГКЦ), Української православної церкви київського патріархату (УПЦ КП), Української автокефальної православної церкви (УАПЦ), Української православної церкви (УПЦ). Результати нашого дослідження показали, що тільки 15 % опитаних молодих людей належать до протестантського віросповідного напряму або не є конфесійно визначеними. Решта (77 %) належать до УГКЦ, УПЦ МП, УПЦ КП, УАПЦ і 8 % – до Римо-католицької церкви (РКЦ). У цьому контексті надзвичайно цікавою є інформація, отримана соціологами Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Відповідно до результатів їхнього дослідження, для студентів Західного регіону релігійний чинник є одним із маркерів «українськості». Так вважають близько 45 % опитаних у цьому регіоні студентів. Для порівняння: на Півдні таку відповідь надали 28 % респондентів, на Півдні – 29 %, у Центрі – 27 %.

Підкреслимо, що важливою особливістю досліджуваного нами регіону є переважання віруючих, у тому числі молодих людей, які ідентифікують себе як греко-католики (51,4%). Це зумовлено тим, що даний віросповідний напрям є історично традиційним для даного регіону, а також тим, що саме греко-католицька церква велику увагу у своїй діяльності приділяє молодіжному питанню: організовує недільні школи, молодіжні релігійні організації, проводить різноманітні доброчинні акції та прощі, паломництва до святих місць. Усе це сприяє раціональному проведенню дозвілля молоддю та водночас збільшенню вірних серед молодих людей. Саме молодіжні релігійні організації допомагають молодій людині в період становлення її життєвих та світоглядних орієнтирів обрати правильний шлях та близьку систему цінностей. Як зазначає українська дослідниця О. Б. Іванкова-Стецюк [3], в період, коли у молодих людей виникають певні розбіжності у ціннісних орієнтаціях та поглядах на життя з світськими агентами соціалізації, відбувається пошук соціальної групи, що складається з осіб з спорідненою системою життєвих цінностей, яка здатна захистити від загроз сучасного світу. І найчастіше таку допомогу молода людина знаходить у молодіжній релігійній спільноті.

Наше дослідження та повсякденні спостереження довели, що молодіжні організації, які діють на території Прикарпаття, намагаються адаптувати релігійну традицію даного регіону до духовних запитів молодої особи. Це дозволило нам виявити ще одну характерну ознаку релігійної ідентифікації студентської молоді Прикарпатського регіону, а саме її активну участь у роботі різноманітних релігійних організацій. Як зазначали наші респонденти, в молодіжних релігійних спільнотах вони мають можливість не тільки задовольняти комунікативні та пізнавальні потреби, але й отримувати певні знання традицій та догматики церкви, вчитися аналізувати різні релігійні системи та обстоювати власну світоглядну позицію.

Характерно, що молоді люди, які є членами релігійних організацій, окрім відвідування релігійних богослужінь або зібрань, досить часто залучаються до їхньої діяльності, яка спрямована переважно на допомогу знедоленим прошаркам суспільства, які перебувають у закладах соціального захисту – будинках для престарілих, центрах для одиноких, будинках для дітей з фізичними і розумовими вадами тощо. Студентська молодь активно залучається до роботи осередків охорони здоров'я, що утворюються в релігійних організаціях: реабілітаційних центрів, лікарських кабінетів, санаторіїв, пунктів безкоштовного харчування, надання побутових послуг інвалідам, ветеранам війни та праці за місцем їхнього проживання, до роботи оздоровчих таборів для дітей-інвалідів та сиріт з малозабезпечених сімей тощо. Працюючи в реабілітаційних центрах, що належать релігійним організаціям, молоді люди ведуть роботу з наркоманами, колишніми алкоголіками, людьми, які потрапили в «глухий кут» і не знаходили виходу з ситуації, що склалася, тощо.

Студентська молодь активно залучається до різноманітних благодійних акцій (наприклад, до збору коштів для придбання подарунків для дітей-сиріт напередодні свята Миколая, до участі у благодійних виставах для інвалідів та дітей, позбавлених батьківського піклування), до реалізації різноманітних проектів доброчинної та милосердницької роботи, яка здійснюється церквою. Таким чином, студентська молодь Прикарпаття, що належить до греко-католицької церкви, бере активну участь не лише у культових, а й поза культових практиках цієї конфесії, які, за визначенням української дослідниці

Любчук В. В., є таким когнітивно-ментальним феноменом, який актуалізується завдяки певним релігійним мотиваціям, цінностям, установкам та поведінці, спрямований на реалізацію основних завдань християнських церков як соціального інституту та формується завдяки взаємній типізації узвичаєних дій у контексті повсякденності як інтерсуб'єктивної реальності [4, с. 113].

Другою (за чисельністю) релігійною конфесією, з якою ідентифікує себе студентська молодь Прикарпаття, є УПЦ КП (10,4 %). Як зазначалось вище, такий розподіл віруючих є відмінним від загального по нашій країні, адже, як відомо, Україна є державою з переважанням православної церкви, що знаходиться під юрисдикцією Московського патріархату. Таким чином, ми бачимо, що, як за статистичними, так і за самоідентифікаційними показниками, домінуючою на Прикарпатті є українська греко-католицька церква (642 громади і 51,4 % тих, хто ідентифікує себе з цією церквою) та українська православна церква Київського патріархату (290 громад і 10,4 % віруючих). Отже, можна зробити висновок, що релігійність студентства Прикарпаття носить яскраво виражений конфесійний характер.

Ще одним значущим чинником, за яким можна визначити регіональні відмінності релігійної ідентифікації, є релігійні практики. Так, відвідування храмів, участь в релігійних обрядах, святкування релігійних свят є повсякденною практикою мешканців Прикарпаття. Як уже зазначалося, релігійні практики посідають вагоме місце в житті молодих людей. При цьому вони, як довело наше дослідження, носять характер не просто традиційності та простого наслідування з метою не вирізнятися з-поміж інших, а мають під собою глибокий зміст і внутрішню потребу особистості. Звернення до результатів дослідження харківських соціологів засвідчило, що саме студентів Західного регіону відрізняє найбільш високий рівень залучення до релігійних практик (див. табл.1).

Таблиця 1.

Релігійні практики студентів-віруючих (у % до тих, хто відповів)

	В цілому по масиву	**Схід**	**Центр**	**Південь**	**Захід**
Мають в домашній бібліотеці духовну літературу	67,6	63,8	59,1	61,7	83,4
Знають напам'ять молитви	60,7	51,0	54,8	46,8	86,6
Дотримуються постів	14,4	7,5	9,5	9,4	29,4
Спілкуються із членами релігійної громади	28,2	17,3	21,6	27,6	45,0
Регулярно моляться вдома	29,9	19,5	25,7	19,7	52,0
Відвідують заняття в недільній школі, семінарії тощо	5,1	3,1	3,7	4,8	8,5
Добре знають священні тексти	11,6	9,6	10,1	13,5	13,1
Регулярно читають духовну літературу	9,7	7,8	7.4	10,2	12,9

Як показало наше власне (кількісне) дослідження, особливе місце серед релігійних практик студентів Прикарпаття займає молитва. Так, 49 % молодих людей стверджують, що моляться щодня. Якщо взяти до порівняння такий вид релігійних практик, як відвідування храмів, то постійними відвідувачами церкви є лише 23,3 % опитаних студентів.

Як виявилось, у своїх молитвах наші респонденти досить часто звертаються до Бога з проханням про порятунок, захист або у пошуках правильного рішення тих чи інших життєвих проблем. Свідченням того, що здавна люди вірили в дієвість молитви, є Галицько-Волинський літопис, який показує нам, що звернення в молитві до Бога займали досить чільне місце в житті наших пращурів [2].

Як зазначалось вище, в межах нашого якісного дослідження ми звертались до такого методу, як есе на тему «Як я прийшов(ла) до розуміння релігійної віри», завдяки чому ми отримали важливу інформацію щодо особливостей релігійної ідентифікації студентської молоді, в тому числі щодо її релігійних практик.

Ось що пише у своєму есе про молитву одна із наших респонденток: *«Важливе значення в релігії для мене має молитва. Я з дитинства знаю, що вона допомагає в скрутну хвилину, і якщо тричі на день молитися, то нічого поганого з тобою не станеться»* (Іванка, 19 років).

Зазначимо, що така релігійна практика, як відвідування храму та публічне відправлення культу, є обов'язком кожного християнина. Як свідчать результати нашого дослідження, кількість постійних відвідувачів церкви серед студентської молоді Прикарпатського регіону є досить великою. Це підтверджується й даними, отриманими харківськими соціологами. Так, у порівнянні із іншими регіонами країни студентство західного регіону відрізняються найвищим рівнем відвідування богослужінь та церковних зібрань.

Серед чинників, які зумовлюють особливості формування релігійної свідомості студентів Прикарпаття, чи не найважливішим є сімейне виховання. Саме сім`я (батьки, бабуся, дідусь) на етапі первинної соціалізації закладає основи релігійної віри, усвідомлення своєї релігійної приналежності, бажання та потребу у відвідуванні богослужінь. Проаналізувавши есе «Як я прийшов(ла) до розуміння

релігійної віри», ми побачили, що абсолютна більшість молодих людей пишуть про те, що зрозуміти сутність релігії їм допомогли батьки, які виховували їх у релігійному дусі. Процитуємо наших респондентів: *«До релігії мене почали привчати ще змалку. Саме в ранньому віці мені батьки говорили, що є Бог і він за нами спостерігає, що є Ангел, який завжди нас охороняє. Потім, коли я пішов до школи, то почав відвідувати церкву з бабусею. В цей час почав ще більше вірити в Бога. Так проходив рік за роком, і сьогодні я вже студент, а моя віра з кожним днем зростає»* (Микола, 19 років). *«Я виросла у віруючій сім`ї, всі мої родичі вірять у Бога, ходять до церкви і змалку привчали мене до цього. Мені розказували про Бога, навчали жити за заповідями Божими. Остаточно моя віра сформувалася в школі, коли почала частіше ходити до церкви, одержувати інформацію з різних джерел. Тоді я зрозуміла, що для мене є головними такі цінності, як милосердя, доброта, чесність, доброзичливість, приязнь, любов до оточуючих людей. І саме цього нас вчить Біблія»* (Марія, 23 роки).

Такі висловлювання молодих людей свідчать про те, що майбутні життєві орієнтації дітей у великій мірі залежать від умов, за яких проходить їхня первинна соціалізація, від орієнтацій, які вони отримують у ранньому дитинстві, від системи цінностей, яку вони успадковують від батьків, від життєвих пріоритетів, яку обрала їхня сім`я.

Ще однією особливістю релігійної ідентифікації студентів Прикарпатського регіону є те, що, визначаючи роль релігії у житті людини, вони перш за все акцентують на значущості релігії як одного із важливих регуляторів повсякденної поведінки.

Отже, виходячи з результатів нашого авторського дослідження, можна скласти типологічний портрет віруючого студента Прикарпаття. Це:

- молода людина віком 18-28 років;
- проживає в місті чи сільській місцевості;
- зріла в моральному відношенні;
- відповідальна;
- оптимістична, готова до інновацій;
- впевнена в завтрашньому дні;
- носій певної системи моральних цінностей, сформованих під впливом сімейного виховання та релігійних практик;
- визначена в релігійному, віросповідному значенні;
- прихильник греко-католицької чи православної церкви;
- активний учасник культових та позакультових практик.

Таким чином, на основі проведеного нами дослідження можна говорити про те, що релігійна ідентифікація студентської молоді Прикарпатського регіону має певні особливості, які є відмінними від інших регіонів нашої країни. До таких особливостей ми відносимо яскраво виражений конфесійний характер релігійності студентської молоді, належність до релігійної конфесії, яка є традиційною для даного регіону, високий рівень «воцерковленості» та участі у позакультових релігійних практиках, які є невід'ємною частиною повсякденних практик прикарпатського студентства.

ЛІТЕРАТУРА 1. Балух В. О. Православ`я у Західній Україні: тенденції і трансформації [Електронний ресурс] / В.О. Балух. – Режим доступу: http://dc-summit.info/razdely/vera/1489-pravoslavja-u-zahidnij-ukraini-tendencii-i-transformacii.html**. 2.** Галицько-Волинський літопис : Дослідження. Текст. Коментар / За ред. М. Ф. Котляра. НАН України. Інститут історії України. – К. : Наукова думка, 2002. – 400 с. **2.** Іванкова-Стецюк О. Б. Регіональні особливості інкультурації української молоді в контексті інституційних трансформацій церкви / Іванкова-Стецюк О. Б. // Вісник Одеського національного університету. Т. 12. Вип. 6. Серія: Соціологічні і політичні науки. – Одеса, 2007. **3.** Любчук В. В. Віра як основа участі особистості у позакультових практиках: теоретичний аспект / В. В. Любчук // Наук. вісник Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки : Філософські науки. – 2010. – №27.– С. 113–116. **4.** Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин [Електронний ресурс] / Інформаційно-аналітичні матеріали до круглого столу на тему: «Державно-конфесійні відносини в Україні, їх особливості і тенденції розвитку» 8 лютого 2011 р. – Режим доступу: www.irs.in.ua/files/publications/2011.02.08_centr_razumkova_dopovid.pdf.